

Тема 1. Економічна теорія як наука

План

1. Виникнення та основні етапи розвитку економічних знань
2. Предмет економічної теорії
3. Методи економічних досліджень. Економічні закони
4. Функції економічної теорії. Економічна політика

Рекомендована література

1. Гальчинський А., Єщенко П., Палкін Ю. Основи економічної теорії: Підручник. К. : Вища шк., 1999. С. 24-37.
2. Ніколаєнко Ю.В., Основи економічної теорії: Підручнику 3-тє вид. К.: ЦУЛ, 2003. Гл. 1.
3. Основи економічної теорії: Підручник / За ред. акад. НАН України А.А. Чухна. К. : Вища шк. 2001. Розд. 1.
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. 6-те вид, стер. К.: Знання-Прес, 2007. 615 с.
5. Бурляй А.П., Андрющенко А.М., Серета Г.І., Пенькова О.Г. та ін. Економічна теорія: Навч. Посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
6. Економічна теорія : Підручник / В.Г. Чепінога. К. : Юрінком Інтер, 2011. - 656 с.
7. Побережець Т.І., Болгарова Н.К., Пашенко О.В. Економічна теорія: Навчальний посібник. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2014. - 475 с.

1. Виникнення та основні етапи розвитку економічних знань

Економічна наука – це сфера розумової діяльності людини, функцією якої є пізнання та систематизація об'єктивних знань про закони і принципи розвитку реальної економічної діяльності.

Етапи розвитку економічної теорії (з XVI до кінця XIX ст.)	
Меркантилізм (XVI–XVII ст.)	
Фізіократи (XVII–XVIII ст.)	
Класична політекономія (XVIII – XIX ст.)	
Марксизм (XIX – XXст.)	Маржиналізм (XIXст.)

Меркантилізм

А. Монкретьєна, У. Стаффорд (1554-1612), Томас Мен (1571-1641), А. Серра (дати життя невідомі), Д. Юм.

Основним у меркантилізмі було вчення про джерело багатства. Його вбачали у сфері обігу, торгівлі, а саме багатство ототожнювалось із накопиченням металевих грошей (золотих і срібних). Чим більше грошей у країні, тим вона багатша. Тому потрібно вести справи у державі так, щоб більше продавати своїх товарів і менше купувати чужих. А для цього держава повинна створити сприятливі умови своїм підприємцям для вивозу товарів і перешкоджати ввезенню у країну чужих товарів.

Фізіократи

Франсуа Кене (1694-1774), А. Р. Тюрго (1727-1781), В. Мірабо (1715- 1789), П. Дюпон де Немур (1759-1817).

Фізіократи вважали, що джерелом багатства вважали тільки працю у сільськогосподарському виробництві, землеробстві. Вважали, що промисловість, транспорт і торгівля – безплідні сфери, а праця людей у цих сферах лише покриває витрати на їхнє існування і не прибуткова для суспільства.

Класична політекономія
Адама Сміта (1723-1790) та Давида Рікардо (1772- 1823)

Представники класичної політичної економії зосереджують увагу на аналізі економічних явищ і закономірностей розвитку всіх сфер суспільного виробництва, прагнуть розкрити економічну природу багатства, капіталу, доходів, кредиту, обігу, механізму конкуренції. Саме вони започатковують трудову теорію вартості, а ринок розглядають як саморегулюючу систему.

Марксизм

К. Маркс (1818-1883) і Ф. Енгельс

Продовжуючи дослідження трудової теорії вартості, зробили аналіз розвитку форм вартості, запропонували свої концепції додаткової вартості, грошей, продуктивності праці, відтворення, економічних криз, земельної ренти.

Маржиналізм

К. Менгер, Ф. Візер, У. Джевонс, Л. Вальрас.

Пояснює економічні процеси і явища, виходячи з універсальної концепції використання граничних, крайніх ("max" чи "min") величин, які характеризують не внутрішню сутність самих явищ, а їхню зміну у зв'язку зі зміною інших явищ. Дослідження маржиналістів ґрунтуються на таких категоріях, як "гранична корисність", "гранична продуктивність", "граничні витрати" і т. ін.

Сучасні напрямки економічної теорії

Неокласицизм <i>К. Менгер, О. Бем-Баверком, А. Маршалл і А. Пігу.</i>	Досліджує та розвиває ідеї класичної політекономії з урахуванням сучасних умов. Заперечує необхідність втручання держави в економіку, розглядає ринок як саморегульовану економічну систему, здатну самостійно встановити необхідну рівновагу між сукупним попитом та сукупною пропозицією.
Кейнсіанство	Це течія, яка обґрунтовує об'єктивну необхідність активного втручання держави в регулювання ринкової економіки шляхом стимулювання сукупного попиту й інвестицій через проведення певної кредитно-бюджетної політики.
Інституціоналізм <i>Т. Веблен, У. Мітчелл, Д. Гелбрейт, Я. Тінбергер, Г. Мюрдаль.</i>	Розглядають економіку як систему, в якій відносини між господарюючими суб'єктами складаються під впливом як економічних, так і правових, політичних, соціологічних і соціально-психологічних факторів. Об'єктами вивчення для них є "інститути", під якими вони розуміють державу, корпорації, профспілки, а також правові, морально-етичні норми, звичаї, інстинкти і т. ін.
Неокласичний синтез <i>(Д. Хікс, Дж. Б'юкенен, П. Самуельсон та ін.)</i>	Представники даної течії обґрунтовують принцип поєднання ринкового і державного регулювання економічних процесів, наголошують на необхідності руху до змішаної економіки.

2. Предмет економічної теорії

Економічна теорія – це суспільна наука, яка вивчає закони розвитку економічних систем, діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на ефективне господарювання в умовах обмежених ресурсів, з метою задоволення своїх безмежних потреб.

Предмета економічної теорії – це економічні виробничі відносини, безпосередньо пов'язані з продуктивними силами суспільства і основними напрямками науково-технічного прогресу та динамікою інноваційного розвитку.

Об'єктом економічної теорії є економічне життя суспільства, тобто його економіка, а економіка – суспільне виробництво.

Головним завданням економічної теорії є характеристика засад функціонування економічних систем через аналіз дії економічних законів.

Розділи економічної теорії :

*основи
економічної
теорії*

*мікроекономік
а*

мезоекономіка

макроекономіка

мегаекономіка

Економічна теорія залежно від функціональної мети поділяється на позитивну і нормативну економічні теорії

- **Позитивна економічна теорія** ставить за мету всебічне пізнання економічних процесів та явищ, розкриває їхні взаємозв'язки та взаємозалежність, які зумовлюються реальною дійсністю. Тобто вона досліджує економічну дійсність і відповідає на запитання: *яка вона є?*
- **Нормативна економічна теорія** з'ясовує об'єктивні процеси, дає їм оцінку, робить висновки та розробляє рекомендації щодо вдосконалення економічної системи, переходу її на вищий ступінь розвитку. Вона відповідає на запитання: *як повинно бути, що для цього треба зробити?*

3. Методи економічних досліджень. Економічні закони

Метод економічної теорії – це сукупність прийомів засобів і принципів, за допомогою яких досліджуються категорії і закони функціонування та розвитку економічних систем.

Методи економічної теорії

Діалектика	загальний для всіх наук метод пізнання, у тому числі і для економічної теорії. Він базується на використанні законів і принципів філософії, обґрунтованих видатним німецьким філософом Георгом Гегелем, сутність яких полягає у пізнанні економічних явищ і процесів у їхньому взаємозв'язку та взаємозалежності, у безперервному розвитку, у розумінні того, що накопичення кількісних змін зумовлює зміни якісного стану, що джерелом розвитку є єдність і боротьба протилежностей.
Наукова абстракція	метод полягає в поглибленому пізнанні реальних економічних процесів шляхом виокремлення основних, найсуттєвіших сталих сторін певного явища, очищених (абстрагованих) від всього випадкового, неістотного. Результатами застосування методу наукової абстракції є формування понять, економічних категорій, виявлення і формування законів
Аналіз і синтез	При <i>аналізі</i> об'єкт дослідження розкладається на складові частини, кожна з яких вивчається окремо; <i>при синтезі</i> відбувається об'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле з урахуванням взаємозв'язків між ними.
Індукція і дедукція	<i>Індукція</i> – це метод пізнання від окремого до загального, від знання нижчого ступеня до знання вищого ступеня. <i>Дедукція</i> – метод пізнання від загального до одиничного.
Поєднання історичного і логічного підходів	<i>Історичний метод</i> вивчає ці процеси у тій історичній послідовності, в якій вони виникали, розвивалися і змінювалися один за одним у житті. <i>Логічний метод</i> досліджує економічні процеси в їхній логічній послідовності, прямуючи від простого до складного, звільняючись при цьому від історичних випадковостей, зигзагів і подробиць, не властивих цьому процесові.
Економічне моделювання	Формалізований опис і кількісне вираження економічних процесів і явищ за допомогою економіко-математичних способів, що формалізовано відображають реальну картину економічного життя.
економічний експеримент	<i>Теоретичне обґрунтування певних закономірностей і напрямків розвитку економіки чи її окремих складових</i>

Результатом застосування методів є створення:

- ***Економічна категорія*** – логічне поняття, що відображає в узагальненому вигляді певні сторони або процеси економічного життя суспільства.
- ***Економічні закони*** – це реальні, постійно відновлювані, причинно-наслідкові зв'язки між економічними явищами і процесами, які відбуваються незалежно від волі й свідомості людей.
- ***Економічні принципи*** – теоретичні узагальнення, що містять певні допущення, усереднення, які відображають загальні тенденції розвитку економічної системи. Вони також, як і економічні закони віддзеркалюють взаємозв'язки економічних явищ, але менш стійкі і мають менш обов'язковий характер.

Економічні закони поділяються на:

Всезагальні	Економічні закони, притаманні усім без винятку історичним епохам. Вони виражають поступальний процес розвитку економіки, підвищення його ефективності. До цих законів належать закони економії праці, зростання продуктивності праці, нагромадження, відтворення, зростання потреб, суспільного поділу праці.
Загальні	Закони, що діють протягом декількох епох, в декількох економічних системах, де є умови їх дії. Прикладом є закон вартості (цінності), закон ринкової економіки, закон попиту, закон пропозиції.
Специфічні	Закони розвитку конкретних історично визначених форм господарювання, тобто функціонують лише в межах однієї економічної системи.
Стадійні	Закони, що діють лише на одній стадії суспільного способу виробництва (закон породження монополії концентрацією виробництва, який діє на вищій стадії розвитку капіталізму)

Загальні властивості та відмінності економічних законів та законів природи

Загальні властивості

Економічні закони, як і закони природи, мають об'єктивний характер, тобто, виникають та існують незалежно від волі і свідомості людей. Вони обумовлюються наявними соціально-економічними умовами

Відмінності

Економічні закони:

- є законами господарської діяльності людей і поза нею не існують;
- мають історично мінущий характер;
- відкриттю та використанню їх людиною протидіють сили суспільства, що сходять з історичної арени

Закони природи:

- є законами природи і можуть діяти поза людським суспільством (наприклад, закон всевітнього тяжіння);
- діють довічно і завжди;
- відкриття та використання відбуваються відносно спокійно, не викликаючи суттєвих соціально-економічних суперечностей

Форми пізнання та використання економічних законів

*Форми пізнання та
використання економічних
законів*

```
graph TD; A[Форми пізнання та використання економічних законів] --> B[Емпірична, коли люди, не знаючи сутності економічних законів, використовують їх несвідомо, інтуїтивно у своїх практичній діяльності]; A --> C[Наукова, коли люди, пізнавши і розкривши сутність економічних законів, використовують їх свідомо, а отже, більш ефективно у своїй економічній діяльності];
```

Емпірична, коли люди, не знаючи сутності економічних законів, використовують їх несвідомо, інтуїтивно у своїй практичній діяльності

Наукова, коли люди, пізнавши і розкривши сутність економічних законів, використовують їх свідомо, а отже, більш ефективно у своїй економічній діяльності

4. Функції економічної теорії. Економічна політика

Функції економічної теорії

Практична	Вона полягає у використанні економічних знань для обґрунтування заходів здійснення господарської діяльності як окремими одиницями господарювання, так і державою.
Прогностична	Вона полягає в тому, що на підставі отриманих знань про економіку обґрунтовуються наукові основи передбачень перспектив її розвитку в майбутньому.
Світоглядна, або ідеологічна	Суть її полягає в тому, що знання законів розвитку формує у людей певну систему поглядів на цю сферу суспільства.
Методологічна	Вона є теоретичною основою цілого комплексу економічних наук, серед яких виділяють галузеві економіки, функціональні економічні дисципліни (фінанси, кредит, грошовий обіг та ін.), а також науки, безпосередньо пов'язані з економікою: наприклад, економічна кібернетика, менеджмент, маркетинг
Пізнавальна, або гносеологічна	Реалізується через дослідження форм, сутності економічних явищ і процесів та взаємозв'язків між ними. Розкриваючи і формулюючи економічні категорії і закони, економічна теорія тим самим збагачує знання людей, примножує інтелектуальний потенціал суспільства, розширює науковий світогляд людей, сприяє науковому передбаченню економічного розвитку суспільства.

Економічне мислення – це сукупність поглядів, уявлень та суджень людини про реальну економічну дійсність, які визначають її господарську поведінку. Є два види економічного мислення: **буденне** і **наукове**.

Буденне мислення – поверхове, однобічне і безсистемне сприйняття людиною реальних економічних процесів, на підставі чого вона робить суб'єктивні, часом помилкові, висновки і судження щодо економічних проблем.

Наукове мислення – всебічне і глибоке пізнання людиною економічної дійсності на основі використання наукових методів дослідження, що дозволяє розкрити сутність економічних процесів, об'єктивно оцінити їхню суспільну значущість і прогнозувати тенденції розвитку в майбутньому.

Економічна політика є системою заходів, здійснюваних державою або іншими особами і спрямованих на регулювання економічних процесів.

Цілі ринкової економіки :

Економічне зростання. Потрібно забезпечити виробництво більшої кількості високоякісних товарів і послуг, що дає змогу досягти вищого рівня життя.

Повна зайнятість. Відповідну роботу треба надати всім, хто бажає і здатний працювати.

Економічна ефективність. Потрібно за мінімальних витрат; одержати максимальну віддачу від обмежених виробничих ресурсів, що перебувають у розпорядженні суспільства.

Стабільний рівень цін. Потрібно уникати значного підвищення або зниження загального рівня цін, тобто **інфляції** та **дефляції**.

Економічна свобода. Керівники підприємств, працівники і споживачі мають користуватися високим ступенем свободи в економічній діяльності.

Справедливий розподіл доходів. Жодна група громадян не повинна злидарювати, коли інші надмірно розкошують.

Економічна забезпеченість. Треба забезпечити гідне існування хронічно хворих, непрацездатних, недієздатних, літніх і всіх тих, хто не спроможний заробити принаймні мінімального доходу.

Торговельний баланс. Кожна країна має підтримувати раціональний баланс міжнародної торгівлі та міжнародних фінансових операцій.

Дякую за увагу